

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Холода Івана Юрійовича «Еволюція інтеграційних моделей у Східній Азії: порівняльний аналіз», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку

Вагомою тенденцією сучасної системи політичних та економічних відносин є зміщення лідерських позицій від традиційних ареалів – Західної Європи та Північної Америки, до Азійсько-Тихоокеанського регіону, зокрема до регіону Східна Азія, який у XXI столітті постав одним із основних осередків світового розвитку. Про такі системні зрушення свідчить економічне піднесення низки регіональних держав Східної Азії, зокрема Китаю та старих і нових «азійських тигрів», а також високі темпи розвитку інших країн регіону. Ці явища супроводжуються поглибленням субрегіональних, регіональних та міжрегіональних інтеграційних процесів й ініціатив, які націлені на збільшення економічної взаємозалежності і взаємодоповнюваності, й розвиток політичного, безпекового та соціокультурного співробітництва східноазійських держав.

Реалізація регіональних інтеграційних проектів у форматах АСЕАН та АТЕС, а також більш новітніх – форуму «АСЕАН+3» і Східноазійського саміту, і багатосторонніх переговорів щодо створення режимів вільної торгівлі, зумовлює інтерес світових лідерів до цього регіону та їх суперництво за вплив у ньому. У контексті ж соціально-економічного, політичного та культурного різноманіття країн Східної Азії, регіональні інтеграційні процеси не лише впливають на стійкий розвиток регіону, але й є важливим фактором міжнародних відносин. Тому визначення характерних рис інтеграції у Східній Азії та цінностей і правил поведінки у рамках регіональних інтеграційних моделей, що ґрунтуються на відмінних від європейських принципів взаємодії, становить значний теоретичний та практичний інтерес. Окреслені процеси повною мірою обґрунтовують актуальність, наукову і практичну цінність дисертаційної роботи Холода Івана Юрійовича, у якій подано комплексний аналіз моделей регіональної інтеграції у Східній Азії, визначено їхні особливості та напрямки розвитку, а також здійснено їхній порівняльний аналіз.

Дисертація Холода І.Ю. являє собою логічно структуровану роботу, яка складається з чотирьох розділів та десяти підрозділів, що дозволяє автору розв'язати всі поставлені дослідницькі завдання. Структура роботи укладена за проблемно-хронологічним принципом, відповідно до якого аналіз окремих інтеграційних моделей здійснюється у чіткій послідовності з огляду на конкретний історичний етап на якому ці моделі виникли, та зважаючи на взаємозв'язок між ними (так, четвертий розділ дослідження присвячено розгляду тих інтеграційних об'єднань центром яких є АСЕАН).

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади і джерельна база дослідження» дисертант досліджує специфіку регіональної інтеграції у Східній Азії, наводить класифікацію джерельної бази з досліджуваної проблематики та окреслює методи дослідження. Цінним у концептуальному плані є те, що автор у підрозділі 1.1 (с. 23-24) розкриває конкретні механізми регіонального співробітництва, що базуються на принципах «шляху АСЕАН», і таким чином визначає під яким кутом зору варто розглядати діяльність певних моделей інтеграції, проаналізованих у наступних трьох розділах. Автор намагається подолати європоцентричний підхід при оцінці інтеграційних процесів у досліджуваному регіоні, і його мотив є достатньо обґрунтованим, тому що відсутність всеохопних наукових вітчизняних розвідок у досліджуваній тематиці дотепер обумовлювалася «першочерговою увагою українських вчених до проблем європейської інтеграції» (с. 6).

Окремо слід відзначити глибокий аналіз дисертантом значного обсягу використаних джерел (296 найменувань), які він вдало систематизує та класифікує у шість різних груп у підрозділі 1.2 (с. 29-37). У дисертаційному дослідженні автор використовує велику кількість офіційних документів, більшу частину яких вміщують веб-сайти регіональних об'єднань АСЕАН та АТЕС. На позитивну оцінку також заслуговує використання праць ключових вітчизняних та міжнародних дослідників, що присвячені аналізу процесів регіональної інтеграції у Східній Азії та більш широкому АТР.

Автор дисертації вдало характеризує й теоретико-методологічне підґрунтя дослідження, в основі якого парадигмальний і концептуальний підходи до аналізу міжнародних систем. Послуговуючись основними положеннями теорій неолібералізму та неореалізму дисертант показує яким чином ця сукупність пізнавальних принципів і прийомів може бути задіяна у процесі відображення політичної реальності та її теоретичного тлумачення. Ефективним нам видається залучення таких спеціальних методів наукового дослідження як комплексне аналітичне моделювання та побудова сценаріїв, що дозволили автору здійснити прогноз найбільш вірогідних сценаріїв розвитку моделей інтеграції у регіоні Східна Азія у коротко- і середньостроковій перспективі, а також визначити вектори їхньої подальшої еволюції (с. 44).

Другий розділ дисертації «Особливості регіональної інтеграції у Південно-Східній Азії» присвячено дослідженню еволюції інтеграційного угруповання у Південно-Східній Азії (ПСА) – АСЕАН. Автор логічно та обґрунтовано розділяє розвиток Асоціації на три основні етапи, та детально характеризує кожен із них. Важливою рисою цього аналізу є те, що дисертант не обмежується виміром економічної інтеграції, але й досліджує проекти кооперації держав субрегіону Південно-Східна Азія у соціокультурній сфері та сфері безпеки.

Заслуговує на увагу підрозділ 2.2 у якому надається детальний огляд сучасного періоду розвитку Асоціації, а саме у розрізі створення Спільноти АСЕАН до кінця 2015 р. Автор ділить цей процес на три складові, відповідно до їх проблематичного наповнення, та окремо аналізує поступ у розбудові Економічної, Політико-безпекової та Соціокультурної спільноти АСЕАН. Такий підхід дозволяє більш адекватно оцінити всі виміри регіональної інтеграції у Південно-Східній Азії та уникнути їх взаємопідміни або ж нівелювання окремих важливих факторів. Достатньо виваженим та реалістичним вважаємо авторський прогноз розвитку Асоціації у найближчому

майбутньому та окреслені дати фактичного закінчення процесу формування Спільноти АСЕАН (с. 89-90).

У третьому розділі «Форум АТЕС – модель «відкритого» регіоналізму в Азійсько-Тихоокеанському регіоні» Холод І.Ю. досліджує еволюцію форуму АТЕС та виокремлює три основні етапи його розвитку. Особливу цінність у вказаному аналізі, на нашу думку, має розгляд причин та оцінка формального розділення роботи форуму на торгово-економічний та політико-економічний блоки на початку 2000-х рр., що суттєво впливає на цілі і завдання АТЕС у XXI столітті. Відповідно до поставлених завдань автор порівнює два інтеграційних об'єднання – АСЕАН та АТЕС, висвітлює подібні та відмінні риси у їхній організації та цілях роботи. Погоджуємося із дисертантом щодо визнання за АСЕАН центральної ролі у регіональних інтеграційних процесах, що втілюється у ініціюванні та реалізації низки «асеаноцентричних» інтеграційних проектів (с. 143-144).

Особливе значення у розрізі новизни отриманих результатів має підрозділ 3.3 у якому здійснено критичний аналіз процесу переговорів щодо проекту Транстихокеанського партнерства та їхнього потенційного впливу на становлення Азійсько-Тихоокеанської зони вільної торгівлі. Вказаний аналіз є першим в українській політичній науці, у якому на високому аналітичному рівні розглядається проблематика переговорів навколо ТТП. Позитивним моментом є об'єктивна позиція дисертанта при оцінці перспектив цього процесу – поряд із достатньо оптимістичними прогнозами щодо потенційних прибутків, які може принести формування режиму вільної торгівлі ТТП, автор детально обґрунтовує і перешкоди на шляху досягнення домовленості щодо цієї угоди та можливі економічні ризики, які вона встановлює перед дванадцятьма країнами-учасницями переговорів.

У четвертому розділі «Конкурентні моделі східноазійської інтеграції у форматі «АСЕАН+» дисертант простежує еволюцію двох «асеаноцентричних» моделей інтеграції у Східній Азії – «АСЕАН+3» та Східноазійського саміту

(САС), і здійснює їх порівняння. Виокремлення мотивів створення, програмних положень, організаційної структури та основних сфер співробітництва у рамках вказаних об'єднань також можна віднести до результатів, що розкривають новизну дисертаційного дослідження Холода І.Ю., оскільки він вперше вводить у науковий обіг окреме дослідження, присвячене цим двом моделям інтеграції. До цього аналіз «АСЕАН+3» та САС переважною більшістю вітчизняних дослідників здійснювався фрагментарно та без належної систематизації.

Заслуговує на увагу аналіз у підрозділі 4.3 змісту переговорного процесу щодо проекту зони вільної торгівлі – Регіональне всеосяжне економічне партнерство (РВЕП), яке автором дисертації характеризується як «азійська» альтернатива Транстихоокеанському партнерству. Хоча природа вказаних проектів має «економічний» характер, дисертант висуває достатньо важливу тезу про те, що ТТП та РВЕП є торгово-політичними інструментами США й КНР у їхній боротьбі за регіональне лідерство (с. 190). Цим підтверджується теза про залучення та конкуренцію провідних міжнародних акторів до регіональних інтеграційних процесів, через які вони намагаються впливати на ситуацію у регіоні Східна Азія.

У авторефераті дисертації чітко сформульовано наукову новизну отриманих результатів дослідження, його головні положення, а також логічно обґрунтовані висновки щодо еволюції інтеграційних моделей у Східній Азії у кінці ХХ – на початку ХХІ століття. Зміст автореферату повністю відповідає змісту дисертаційного дослідження. Також привертає увагу апробація результатів дослідження, відображених у тексті автореферату, що викладені у 14 наукових працях, виконаних дисертантом одноосібно, та які повною мірою відображають положення усіх розділів дисертації.

Окрім теоретичного, дослідження має і практичне значення. Його результати можуть бути використані під час підготовки та викладання нормативних і спеціальних курсів у вищих навчальних закладах, при написанні підручників і навчальних посібників із міжнародних відносин у Східній Азії та

АТР, новітньої історії й регіоналістики, а також як цінне фактологічне та аналітичне джерело для органів виконавчої влади, зокрема Міністерства закордонних справ України у процесі визначення зовнішніх політико-економічних стратегій нашої держави у регіоні Східна Азія, а також у Посольствах та Консульських установах України у Китайській Народній Республіці, Японії, Республіці Корея та в країнах-членах АСЕАН у контексті національних інтересів України та її представлення у вказаному регіоні. Дисертація становить вагомий інтерес для вітчизняних політиків, дипломатів й економістів, які займаються налагодженням міжнародних економічних зв'язків України, пошуком нових ринків збуту та закріпленням позицій на традиційних (напр. В'єтнам) ринках регіональних країн Східної Азії та АТР в цілому.

Загалом високо оцінюючи рівень виконаної дисертаційної роботи Холода І.Ю., вважаємо за необхідне вказати на певні дискусійні положення та висловити ряд зауважень:

1. У вступі та у першому розділі (підрозділ 1.2) автор зауважує, що методологічною основою дисертації є концептуально-парадигмальний підхід, що передбачає слідування певному концепту, а у функціональному сенсі – використання конкретного інструментарію при вирішенні завдань дослідження, а також особливе бачення міжнародних відносин як виду політичного процесу. Однак для аналізу процесів регіональної інтеграції у Східній Азії автор обирає дві теорії – ліберального інституціоналізму (неолібералізм) та неореалізму, тобто досліджує інституціональні, функціональні та організаційні риси східно-азійських моделей інтеграції виходячи із двох різних дослідницьких парадигм та користуючись їхніми відмінними концепціями. Автору варто було окремо наголосити та обґрунтувати доцільність такого подвійного вибору, та показати як ці дві теорії можуть вдало доповнювати одна одну у процесі дослідження регіональних моделей інтеграції у Східній Азії та їхньої еволюції у кінці ХХ – у перші десятиліття ХХІ століття.

2. У четвертому розділі при аналізі багатосторонніх регіональних інтеграційних угруповань (форум «АСЕАН+3», Східноазійський саміт та проект зони вільної торгівлі – Регіональне всеосяжне економічне партнерство) автор, на нашу думку, приділяє недостатньо уваги «корейському» чиннику у вказаних процесах, тобто впливу політичної еліти та бізнесових кіл Республіки Корея на поглиблення інтеграції і співробітництва у субрегіоні Північно-Східна Азія та у регіоні Східна Азія в цілому. Дисертант зосереджується на факторі АСЕАН, як центру вищезазначених об'єднань, і на балансі сил провідних міжнародних гравців – США, КНР та Японії, у рамках конкретних моделей інтеграції. Натомість вплив Південної Кореї та її активне залучення до цих процесів залишається на периферії дослідницької уваги автора.

Також у розрізі співробітництва у сфері безпеки та попередження військових конфліктів у регіоні Східна Азія автору слід було звернутися до теми шестисторонніх переговорів навколо ядерної програми КНДР, оскільки міжнародними дослідниками й аналітиками неодноразово висувалися прогнози перетворення цього формату на повноцінне регіональне об'єднання у якому б могли вирішуватися проблеми безпеки. Це б потенційно могло збагатити всеосяжний характер дисертаційного дослідження, зокрема його політико-безпековий вимір при висвітленні інтеграційних процесів.

3. Загальним зауваженням є те, що більшість проаналізованих автором дисертації угруповань (АСЕАН, АТЕС, «АСЕАН+3») та проектів (ТТП і РВЕП) у своїй роботі переважно зосереджені на питаннях економічної інтеграції. Це надає «економічного» забарвлення цьому доробку, хоча й не є безпосереднім недоопрацюванням автора, оскільки розглянуті ним моделі інтеграції повністю відносяться до його дослідницької теми, а їх специфіка у першу чергу спонукає до розгляду питань економічного та торговельного характеру. Втім у дослідженні доцільним було б більший акцент зробити на політичному співробітництві та налагодженню міждержавних зв'язків у сфері безпеки між регіональними країнами у рамках зазначених об'єднань.

Однак вказані зауваження не впливають на загальний позитивний висновок і не знижують наукову цінність дисертаційного дослідження Холода І.Ю., оскільки подана до захисту робота є самостійним і завершеним науковим дослідженням, а стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому у науковій літературі. Висновки дисертації є логічними й аргументованими та свідчать про вирішення дисертантом усіх основних завдань дослідження, що дозволило йому успішно досягти мети – проаналізувати найважливіші моделі інтеграції у Східній Азії, розглянути основні вектори їхньої еволюції у постбіполярну добу та здійснити їхній порівняльний аналіз. Більш того, дисертація Холода І.Ю. має важливе значення для вітчизняної політичної науки, оскільки ґрунтовно висвітлює досі не розглянуті на українському науковому просторі проблеми розвитку міжнародних відносин та ставить нові дослідницькі питання, що потребують подальшої розробки.

Отже, дисертація Холода Івана Юрійовича «Еволюція інтеграційних моделей у Східній Азії: порівняльний аналіз» відповідає п. 9, 11 та 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку.

Офіційний опонент:

кандидат політичних наук, доцент кафедри
східної філології Київського національного
лінгвістичного університету

 Д.С. Кан

Підпис Кана Д.С. засвідчую:

Проректор з наукової роботи Київського
національного лінгвістичного університету,
доктор педагогічних наук, професор

О.В. Матвієнко